

О. Д. Огнєва

ТИБЕТЕЦЬ ДЖАМ'ЯНГ НОРБУ ЯК АВТОР НА СТОРІНКАХ СВОГО РОМАНУ “МАНДАЛА ШЕРЛОКА ХОЛМСА: ПРИГОДИ ВЕЛИКОГО ДЕТЕКТИВА В ІНДІЇ ТА ТИБЕТИ”

Питання про контури і зміст сучасної тибетської літератури є одним з найсуперечливіших, що активно обговорюються, оскільки її твори, які стають відомими з 80-х рр. ХХ ст., внаслідок політичних подій середини сторіччя переважно пишуться трьома мовами: тибетською, китайською, англійською. Але не всі тибетські (тибетомовні) письменники, літературознавці визнають іншомовні, навіть створені тибетцями, твори явищем саме тибетської художньої літератури, вважаючи такими тільки тибетомовні. Цій подвійності присвячена низка досліджень, де аналізується творчість тибетських письменників, які є як творцями сучасної художньої літератури, так і її дослідниками [Kapstein 2008, vii–x; Maconi 2008, 173–20; Schiaffini 2007, 111–132; Venturino 2004, 51–56; Venturino 2007, 1–6]. Проте, на думку деяких тибетських авторів, “тибетці, використовуючи китайську або англійську мову, відбивають поточний стан кількох варіантів мови для тибетців. Для багатьох засвоєння англійської або китайської є засобом адаптації до нинішнього стану і свого соціального успіху” [Shakya 2016].

Окрім того, полімовність літературних творів у сучасних умовах існування тибетського народу, скоріше за все, стає однією з можливостей збереження його культурної цілісності. Їхні адресати – мешканці ТАР (Тибетський автономний район, КНР), тибетських адміністративних утворень у китайських провінціях Цінхай, Ганьсу, Сичуань, Юннань (у їхньому складі – тибетські історико-культурні області Амдо і Кхам), Автономного району Внутрішня Монголія (КНР), тибетська діаспора, що розкидана по всьому світі, а також китайці й англомовний світ. Разом з тим присутній зустрічний процес, спрямований на зміцнення єдності сучасної тибетської літератури і її подальший розвиток. Паралельно здійснюються переклади таких творів на тибетську літературну мову, що бере початок у лхаському діалекті. Йдеться про твори, написані на іншому діалекті, як-от тибетомовний твір на амдоському діалекті “Радощі і прикрощі малого на ім’я Накцанг” Накцанга Нуло чи китаємовні твори Таші Дави та Алая. Причому переклад роману Алая “Коли курява спаде” на сучасну тибетську мову здійснив К’ябчен Дедрол (нар. 1971 р.), один із найцікавіших сучасних тибетських літераторів [Kyabchen Dedrol 2009; He thinks... 2009]. На жаль, поки не вдалося віднайти перекладів на тибетську мову англомовних творів, що з’явилися в тибетській діаспорі, окремі з яких набули всесвітнього визнання.

Один з найвідоміших англомовних творів з тих, що з’явилися в тибетській діаспорі, – “Мандала Шерлока Холмса: Пригоди великого детектива в Індії та Тибеті” (англ. *The Mandala of Sherlock Holmes: The Adventures of the Great Detective in India and Tibet*) [Norbu 1999]. У Сполучених Штатах перше видання роману дістало політично толерантну назву, де зняті будь-які натяки на тибетські реалії, – “Шерлок Холмс: Зниклі роки” (англ. *Sherlock Holmes: The Missing Years*) [Norbu 2001]. Цей твір, що належить Джам’яngu Норбу (тиб. ‘jam-dbyangs nor-bu), знаковій постаті в тибетській діаспорі, вперше надрукований в Індії в 1999 р. і до 2001 р. перевидався в Індії та Англії чотири рази, а у 2000 р. здобув найвищу індійську літературну

премію “Кросворд”. До речі, відразу виникає питання: фактом якої, окрім тибетської, літератури цей твір є – індійської чи англійської, так само як і його американське видання? “Мандала Шерлока Холмса” Джам'янга Норбу аналізувалася з різних боків, переважно в ідеологічному контексті. Деякі дослідники вважають, що “Мандала Шерлока Холмса” створена для знайомства світової спільноти зі справжнім, на думку його автора, а не уявним, далеким від дійсності Тибетом, образ якого ще й досі домінує у світі [Bhoil 2013, 94]. Для інших текст цікавий тим, як спадок тибетського буддизму вмонтовується у твори сучасної тибетської літератури [Galvan-Alvarez 2014]. “Мандала Шерлока Холмса”, де Норбу трактує постать Шерлока Холмса як зв'язок між минулими і сучасними колоніальними режимами, аби коментувати поточні й залишкові режими неоімперіалізму, розглядається як новаторський твір у неовікторіанському контексті сучасної англійської літератури [Guest 2010, 73–95]. З метою включення читача в глибинні контексти аналізується метафоричне навантаження окремих символів, зокрема “мандала”, “Кохінур”, “п'явка” [Guest 2010, 73–95; 2016]. Проте “Мандала Шерлока Холмса” привертає увагу ще й тим, як автор, Джам'янг Норбу, презентує в тексті самого себе. Саме цьому присвячений текст статті.

Джам'янг Норбу (нар. 1949) – значима постать у тибетській діаспорі: драматург, письменник, журналіст, правозахисник, перебував на службі в тибетському уряді в екзилі, нині живе у США, провівши перед тим сорок років в Індії разом з іншими тибетцями, коли відбувся їхній вихід з Тибету на чолі з Далай-ламою [Guest 2016]. Він володіє, окрім рідної тибетської, ще англійською, французькою мовами та хінді і непалі. Підлітком, попри батьківську заборону, втік з дому, аби взяти участь у тибетському русі опору в Мустанзі і Непалі, який відбувався за підтримки ЦРУ й одним з організаторів якого був його батько [Norbu 1996, 186–196; Tenzin Dickie 2015]. Норбу був одним з керівників Першого тибетського молодіжного конгресу (1970), членом Центрального виконавчого комітету – протягом десяти років. Ставши директором Тибетського інституту виконавчих мистецтв (англ. TIPA) і драматургом, організував трупу, з якою об'їздив світ і презентував всюди тибетське виконавче мистецтво: драматичні вистави (в тому числі свої тибетомовні п'єси), оперу, фольклор тощо. З групою послідовників заснував дослідний інститут Аньємачін. Як журналіст і політолог Норбу регулярно коментує тибетсько-китайські відносини. Китайська влада порівнювала це протистояння з мухою, що крилами б'ється з каменем [Norbu, About AMI].

У підлітковому віці під час читання пригодницької літератури, зокрема творів А. Конан-Дойля, Норбу натрапив на оповідання “Пустий дім”, яке причарувало тибетського хлопчика присутнім у ньому об'єднанням імені улюбленого героя і рідної країни. Шерлок Холмс пояснював доктору Ватсону свою відсутність в Англії протягом двох років тим, що мандрував Тибетом, зустрічався з Великим Ламою, тобто Далай-ламою. А через багато років своє звернення до образу прославленого детектива Норбу пояснював таким чином: «Вперше думка про “Мандалу Шерлока Холмса” спала мені завдяки покійному Джону Боллу... президенту Товариства спадкоємців (Шерлока Холмса) Лос-Анджелеса...», який 1969 року у Дхарамсалі, перевіривши знання майбутнього автора оповідань про Шерлока Холмса, запросив його до рядів “Нерегулярного війська Бейкер-стріт”, тобто шанувальників великого детектива, і порадив написати книгу про те, як Шерлок Холмс перебував у Тибеті [Norbu 1999, Acknowledgments; Tenzin Dickie 2015].

Складові твору, що, без сумніву, належать Норбу як автору-творцю, – це назва та інші позатекстові елементи: епіграфи (Inscriptions), передмова (Preface), вступ (Introduction), назви розділів і підрозділів: Індія (India), Тибет (Tibet), Поза межами (And Beyond); епілог (Epilogue), подяки (Acknowledgments), словник (Glossary), а також посилання. Події розгортаються як подорож від Бомбея (нині Мумбай, Індія) до Лхаси, Дарджилінга, Дхарамсали, навіть до Шамбали. Їх відтворено на сторінках

твору у вигляді спогадів Харі Чанди Мукерджі, бенгальського дослідника й агента на службі її королівської величності, про спільні мандри із Шерлоком Холмсом. За жанром твір Джам'янга Норбу можна визначити як детектив, оскільки оповідь є викладом мандрів і подій, що відбулися з головними героями під час них. Подорож постає стрижнем, на який Джам'янг Норбу нанизує і події, й інші відомості, що відповідають його задуму. У Норбу образ подорожі, без сумніву, сформувався ще й на основі ріки – дороги життя з роману Р. Кіплінга "Кім", де головний герой разом із тибетським Ламою мандрують Індією в пошуках самих себе. Окрім того, мандри в детективі є важливою складовою його структури і властиві детективам як класиків жанру – А. Конан-Дойля та А. Крісті, – так і сучасним авторам, зокрема Б. Акуніну [Валуєва 2009, 65–66].

Великий детектив з'являється на сторінках під ім'ям норвежця Сігерсона, який прибуває до Бомбея на пароплаві із значимою назвою "Кохінор", знайомиться з Харі Чанди Мукерджі, своїм майбутнім супутником у подорожі Індією та Тибетом, розкриває злочин, спрямований проти нього, з використанням велетенської п'явки. Мета наступної частини подорожі – Тибет, де великий детектив рятує життя підлітку Далай-ламі, разом з Мукерджі протистоїть професору Моріарті і за допомогою "Норбу рінпочхе" (тиб. nor-bu rin-po-che), або Чінтамані (санскр. chintamani), – коштовного каменя, що виконує усі бажання, рятує світ. Протягом подорожі Індією норвезький мандрівник Сігерсон виявляється Шерлоком Холмсом, а в Тибеті, як з'ясовується за текстом, є перевтіленням (тиб. sprul-sku) настоятеля монастиря "Біла гаруда", розташованого в Південному Тибеті. І фактично маршрут Шерлока Холмса Бомбей – Лхаса, перебування там і подальша мандрівка в пошуках мандали Шамбали, де відкривається справжня тибетська сутність детектива, постають як проща – складова тибетської культури, як шлях удосконалення особистості і відкриття її істинної сутності згідно з буддійською традицією Тибету.

Норбу визначив корпус оповідань про Шерлока Холмса як канон – Святе Письмо і зіставив це з Каг'юром – буддійським каноном, що складається за буддійською традицією із сутр, або текстів, авторство яких у традиції належить Будді Шак'ямуні: «Шістдесят пригод Шерлока Холмса, які описані Джоном Х. Ватсоном, вважаються послідовниками Майстра як "Святе Письмо". Цей канон Шерлокіани, що має паралелі з Каг'юром тибетського буддизму, став для мене найважливішим джерелом натхнення та взірцем, і не тільки фактами, а й стилем і навіть атмосферою мого твору» [Norbu 1999, Acknowledgments]. Проте в Тибеті корпусу текстів Каг'юру є супутній Тенг'юру, тексти Коментарів до висловленого Буддою Шак'ямуні, тобто Каг'юру. Власний текст Норбу вписав у шар тлумачних творів: «Навряд чи широкий загал читачів підозрює про величезну навколохолмсіанську літературу, яка переважно згадується як "вторинне письмо" і співвідносна з ламаїстським Тенг'юром, або Коментарями» [Norbu 1999, Acknowledgments]. Він зазначає, що під час написання звертався до великої кількості таких вторинних джерел, і вказує їх, зокрема "Шерлок Холмс у Тибеті" (1968) Річарда Вінкора та "Діамантовий Шерлок Холмс" автора під псевдонімом Хапі (1974), інші, не тільки художні, а й наукові. Обраний Джам'янгом Норбу шлях дав йому можливість побудувати композицію твору на кшталт авторських буддійських трактатів, де твір може являти собою монтаж цитат різних творів, який поєднує різні прийоми: алюзію, неточну цитату з розширенням вихідного тексту, точну цитату з посиланням і відносно точну цитату без посилання на джерело, переказ, переспів [Огнева 1978, 124–126; Огнева 1979, 43–47]. Важливими в такому контексті є наведені імена, географічні назви (реальні та уявні), терміни, які Норбу коментує в посиланнях із вказівкою використаних джерел, або без них.

У часі дії твору розгортаються протягом 1891–1892, 1950-х – 1989 рр., тобто чітко визначена просторово-часова ніша для подій, представлених у "Мандалі Шерлока Холмса". Джам'янг Норбу – реальний автор – проектує події власного життя на

Джам'янга Норбу – видавця, наділяючи його своїм ім'ям, подіями своєї біографії: “Я народився в родині дуже успішного купця в місті Лхасі, столиці Тибету, в 1944 році, в рік Дерев'яної мавпи. Мій батько був проникливою людиною, а оскільки він багато подорожував у справах і бував у Монголії, Туркестані, Непалі та Китаї, йому краще за інших тибетців було відомо про те, наскільки крихке становище нашої щасливої, хоча й відсталогої країни. Цілком розуміючи переваги сучасної освіти, він відправив мене до єзуїтської школи в місті – кліматичної станції Дарджилінг у Британській Індії” [Norbu 1999, Preface].

Факти біографії реального Джам'янга Норбу і його літературної іпостасі, представленої лише в передмові та епілозі, практично однакові: втеча зі Лхаси, навчання в єзуїтській школі, праця на тибетський уряд в екзилі, місця подій – Лхаса, Дарджилінг, Дхарамсала, літературна діяльність. Збігається їхній вік, з невеликою різницею, коли відбуваються знаменні просторові зміни в їхньому житті – від трьох років до дванадцяти/тринадцяти і досягнення п'ятнадцяти/сімнадцяти, – що супроводжуються і змінами їхніх соціальних статусів, обумовлених набутою освітою, досвідом і реальною політичною ситуацією. Джам'янг Норбу презентує час подій: 1944 рік – рік народження Джам'янга Норбу, редактора і видавця спогадів Харі Мукерджі; 1949 – рік народження Джам'янга Норбу, автора “Мандали Шерлока Холмса” – роману; жовтень 1988-го і червень 1989 р. – перебування іпостасі Джам'янга Норбу і його самого в Дхарамсалі. Але остання дата є багатозначною: події на площі Тяньаньмень і присудження Нобелівської премії Тенцзін Г'єцхо, Далай-ламі XIV [Guest 2010, 91]. Таким чином, відбувається включення автора і його проєкції в сучасний світ, що має стосунок до реального Тибету та його політичного становища, і з'являється можливість представити справжній Тибет як своєму, так і іноземному читачеві.

Твір адресований англомовній аудиторії від Індії до Європи й Америки, а також і на Сході, що визначено назвою. Назва (розгорнута) вказує місце подій – Індія й Тибет – і розрахована на те, аби привернути увагу широкого кола читачів до тибетської проблематики. Слово “мандала” продовжує цю асоціацію, а ім'я Шерлок Холмс адресоване англомовним носіям, знайомим з героєм оповідань А. Конан-Дойля. Розгорнута частина назви повною титулатурою презентує ще одного героя твору – Харі Чанди Мукерджі, якому належать спогади про спільні із Шерлоком Холмсом пригоди. Образ Харі Чанди Мукерджі, з одного боку, є запозиченим з роману Ред'ярда Кіплінга “Кім”, так само як і термін “велика гра”. З другого боку, за цим літературним персонажем у Норбу, так само як і в Кіплінга, стоїть реальна постать – Сарат Чандра Дас (1849–1917). Він відомий як агент на службі її королівської величності, і за ним стоїть ціла низка агентів – індійців, які, виконуючи особливі завдання і ризикуючи власним життям, досліджували шляхи сполучення, картографували місцевість, фіксували місцеві обряди і звичаї, збирали різноманітні матеріали. Дас знаний ще й як дослідник – тибетолог, автор численних наукових праць, тобто за ним тягнеться низка науковців – організаторів і учасників численних експедицій, які мріяли не тільки сягнути загадкового Тибету, а й побачити на власні очі Лхасу, його столицю. Похований Сарат Чандра Дас у Дарджилінзі, де розташована й могила Чьоми де Кьороші (1784–1842), якого дехто вважає першим професійним тибетологом. Образ Харі Чанди Мукерджі, свого персонажа, Джам'янг Норбу наповнив деталями біографії Даса: дві мандрівки до Тибету (м. Ташілхунпо, Лхаса), Дарджилінг і Вілла Лхаса, Дарджилінг як місце поховання. На Віллі Лхаса були знайдені і спогади Мукерджі. У назві Норбу зазначає наукові товариства, членом яких був персонаж його твору – Харі Чанди Мукерджі. Переважають англійські, але включені й Російське географічне товариство, й таємне індійське.

Назві відповідають епіграфи (5), які є цитатами з творів А. Конан-Дойля (“Пустий будинок”, “Крамниця москательщика”), І. Д. Лауфа, науковця, та Р. Кіплінга. Два перших, цитати з Конан-Дойля, презентують постать головного героя – Шерлока

Холмса в іпостасі норвезького мандрівника Сігерсона, натякають на майбутні події, вводять ключові слова: Тибет, Далай-лама, страждання – необхідні для розуміння нової іпостасі головного героя в змісті роману. Наступний епіграф розкриває зміст терміна “мандала” і проектує просторово-часову розгортку як особистості головного героя – Шерлока Холмса, так і тексту: від реального до сакрального. Два останні епіграфи, цитати з роману “Кім” Кіплінга, представляють ще одного героя – Бабу, або Харі Чанди Мукерджі, який включений Норбу до його роману, і вводять термін “велика гра” (Greate Game), що не втратив значення і в сучасному світі, діставши уточнення “нова велика гра” (New Greate Game). За словами одного з персонажів роману Р. Кіплінга “Кім”, “Велика гра не припиняється ні вдень, ні вночі”. Такий хід знадобився Джам’янгу Норбу для того, аби привернути увагу до протистояння двох імперій – Англії і Росії, а також Китаю за вплив на теренах Центральної Азії на межі XIX і XX століть і місця Тибету в цій “великій грі” в той час і в сучасному світі. Цей термін не втратив свого значення і нині, а сучасний історик визначає: “Боротьба за вплив у Центральній Азії і за просторі економічні ресурси цього величезного регіону йде й сьогодні, загострюючись із кожним роком” [Фурсов 2016, 88]. У переносному сенсі доля малих народів майже завжди є гральною картою у “великій грі”, яку розігрують великі держави в боротьбі за панування в тих чи інших регіонах світового простору, як-от це сталося з Тибетом у середині 50-х рр. XX ст. і відбувається з багатьма іншими народами в наш час. Всі епіграфи створюють асоціативне поле для розуміння авторського задуму.

Автор Джам’янг Норбу у передмові та епілозі постає, зберігаючи власне ім’я, Джам’янгом Норбу, редактором і видавцем, фактично даруючи цьому персонажеві свою біографію. Завдяки Норбу-видавцеві і Сідартху, чи Сіду Мукерджі, правнуку Харі Мукерджі, спогади останнього побачили світ. Особистий простір Норбу-редактора визначений від Лхаси до Дарджилінга і Дхарамсали. Додаток “Подяки” (Acknowledgments) містить слова вдячності тим, хто допомагав авторові твору Джам’янгу Норбу під час роботи над романом. Але як складова роману подяки знадобилися Норбу для представлення джерел, які він використовував, працюючи над текстом [Norbu 1999, Acknowledgments]. Літературну канву роману, окрім літературних творів, зокрема, А. Конан-Дойля і Р. Кіплінга, інших письменників, складають наукові тибетологічні дослідження, опертя на дитячі спогади про емоційно пережиті миті, досвід дорослої людини, яка усвідомлює себе тибетцем, презентуючи усвідомлене знання про вітчизну, про найрідніший її куточок з метою донести це справжнє знання світові. Авторською знахідкою є словник (Glossary), чий зміст із розкриттям іншомовної приналежності того чи іншого терміна презентує і просторічну мову, і розмовну, і водночас багатомовний світ Сходу. До команди мандрівників Тибетом, окрім англійця Холмса, бенгальця Мукерджі, входили сіккімець Кінтуп, хлопець з Ладакху на ім’я Джамспел та Шаккур Алі Гаффуру – син яркендця і ламаїстки (вочевидь, тибетки) – таким чином, Норбу презентує різномовний, різноетнічний світ Гімалаїв, зберігаючи, проте, вишуканість англійської мови. За визначенням Церінга Шак’ї, англійська мова, загальна стилістика твору викликали сумніви в тому, що його автором є тибетець Джам’янг Норбу: «Я пам’ятаю, коли його роман “Мандала Шерлока Холмса” був надрукований, Пітер Хопкірк (1930–2014), англійський письменник і журналіст, сказав мені, що тибетець нездатний написати книгу. Навіть після того, як проінформував його про своє знайомство з автором, він просто зневажливо кивнув» [Shakya 2016]. Це той самий англійський автор і знавець з проблем Великої гри (The Great Game: On Secret Service in High Asia, John Murray, 1990) та роману Р. Кіплінга “Кім” (Quest for Kim: in Search of Kipling’s Great Game, 1996). Ймовірно, така реакція має кілька причин: звичайний імперський гонор; невдоволення фахівця відсутністю посилань на його твори; відчуття професіонала, що автором такого твору може бути команда.

Не менш значимими є й авторські посилання, зроблені Джам'янгом Норбу, які знадобилися йому, як він пише, аби висловити подяки “іншим вченим і письменникам, чії праці правили для мене джерелом інформації чи натхнення, саме їм я подякував у посиланнях і цитатах” [Norbu 1999, Acknowledgments]. Посилання стають додатковими ланцюгами, що скріплюють цілісність тексту в часі і просторі. Зв'язок із вказаним контекстом може підтримуватися власним іменем. Супутником у тибетських мандрах Холмса і Мукерджі, як вже згадувалося, є людина на ім'я Кінтуп. За його постаттю стоїть також реальна особа – пандит на ім'я Кінтуп, який, як і інші пандити, а серед них Наїн Сінгх, Кішен Сінгх, Мані Сінгх, підготовлені Топографічною службою Індії, займався дослідженням Тибету, і саме завдяки їм встановлювалася дійсна його територія. В тексті Норбу наводить розгорнутий опис підготовки і роботи так званих картографів. За визначенням Мукерджі, “збирання географічних та етнографічних відомостей – це хліб насущний нашого відомства”, тобто Топографічної служби Індії. Внесок індійських пандитів у вивчення закритої країни високо оцінений білими мандрівниками, які її досліджували: “Якби будь-який британський дослідник здійснив третину того, чого досягли” згадані пандити, “на нього посипалися б медалі і нагороди... просування по службі й усіляке звеличчування. Щодо тих тубільних дослідників, то все, чого вони могли очікувати, – це невелика грошова винагорода і невідомість” (Вільям Рокхілл, цит. за: [Фурсов 2016, 28]). З ім'ям Кінтупа пов'язана історія ототожнення річок тибетської Цангпо та індійської Брахмапутри. Цей епізод, як і постать самого індійського пандита, Норбу прокоментував у посиланнях, вшановуючи таким чином пам'ять хоробрих горців [Norbu 1999, Tibet, посилання на ім'я Кінтуп], але без посилання на відповідну працю П. Хопкірка.

Даючи тлумачення тому чи іншому терміну в посиланнях, Норбу не вказує джерел, але автори і їхні твори, яким він завдячує, презентовані в “Подяках” [Norbu 1999, Acknowledgments]. Визначаючи Шерлока Холмса як перевтілення настоятеля тибетського монастиря і наводячи в тексті відповідні терміни, він вдячний за езотеричні подробиці Казі Дава Самдупу та Евансу Венцю, яким належать переклад, видання, коментарі разом із психологічними коментарями Карла Юнга до тексту “Бардо тходол”, більш відомого як “Тибетська книга мертвих” (1927, 1954). Він віддав перевагу класичній релігієзнавчій роботі й оминув нові переклади, що з'явилися в 1975 році (Франческа Фрімантл і Чог'ян Трунпа) та в 1993-му (Роберт Турман). У Норбу відсутні так само й посилання на твори П. Хопкірка 1990-х років, хоча п'єсемні джерела були в них часом спільними.

Джам'янг Норбу віддав свою біографію відповідному літературному персонажу – теж літератору у власному творі, тобто він біографічно і біологічно відображений. Він також представлений як творець тексту, як художній представник письменника. Але вишуканість англійського тексту, створеного тибетцем, викликала певні сумніви в його авторстві в Пітера Хопкірка – англійця, шанувальника, так само як і Норбу, творчого спадку Редьярда Кіплінга і великого фахівця з проблем Великої гри. І, попри бажання Джам'янга Норбу представити справжній Тибет, інтрига продовжує зберігатися – чи то щодо реальної історії і культури тибетців у його викладі, чи то щодо реальної постаті самого автора. Роман Джам'янга Норбу можна розглядати як спробу розкрити культурний код тибетців і таким чином відкрити світові справжній Тибет, донести відомості про свою країну іншому світові. Щодо його творів, то відомо, що їх читають також в Тибеті та у Китаї в перекладах, які іноді друкуються на окремих веб-сайтах, але про що саме йдеться, залишається нез'ясованим, хоча й Норбу називають тибетським Лу Сюнем [Арогее... 2015]. На жаль, автору наведених рядків не вдалося віднайти роман “Мандала Шерлока Холмса”, виданий тибетською чи китайською мовами саме в Китаї, або в ТАР, або на Тайвані.

ЛІТЕРАТУРА

Валуева Н. Жанрообразующая форма “путешествия” в детективах “Фандоринского цикла” Б. Акунина // **Південний архів (Збірник наукових праць. Філологічні науки)**. Вип. XLV. Херсон, 2009.

Огнева Е. Д. К вопросу о компиляции и авторстве (на примере тибетского иконометрического теста) // **Тезисы конференции аспирантов и молодых научных сотрудников, Институт востоковедения АН СССР**. Т. III. Ч. II. Москва, 1978.

Огнева Е. Д. Структура средневекового тибетского текста (1409 г.) (метод цитирования) // **Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока**. Ч. I. Москва, 1979.

Фурсов К. А. Большая игра: взгляд из Британии. Обзор работ Питера Хопкирка // **De Secreto / О Секрете**. Сборник научных трудов / А. И. Фурсов (сост.). Москва, 2016.

Apogee Fall Benefit. Seams: Borderlines & Migration // **Apogee Journal**. 2015. – <https://www.artful.ly/store/events/6987>

Bhoil Sh. De/Re/Mystification of Tibet in *The Mandala of Sherlock Holmes* // **South Asian Review**. Vol. 34, No. 2. 2013.

Galvan-Alvarez E. The Tibetan-English Novel: A Post-Buddhist Form? // **European English Messenger**. Vol. 23, Issue 2. Winter 2014.

Guest K. Norbu's *The Mandala of Sherlock Holmes*: Neo-Victorian Occupations of the Past // **Neo-Victorian Studies**. 3:2. 2010.

Guest K. The Mandala of Sherlock Holmes // **Muse India**. Issue 69: Sep. – Oct. 2016. – <http://www.museindia.com/featurecontent.asp?issid=57&id=5143>

Hartley Lauran R. and Schiaffini-Vedani Patricia. Introduction // **Modern Tibetan Literature and Social Change** / Ed. by Lauran R. Hartley and Patricia Schiaffini-Vedani. Durham and London, 2008.

“He thinks in Tibetan, writes in Chinese” (Part I and II) // **Tibet Web Digest**. August 13th, 2009. – <http://tibetwebdigest.com/he-thinks-in-tibetan-writes-in-chinese/>

Kapstein Matthew T. Preface // **Modern Tibetan Literature and Social Change** / Ed. by Lauran R. Hartley and Patricia Schiaffini-Vedani. Durham and London, 2008.

Kyabchen Dedrol. Alai on Tibetan Language // **Tibet Web Digest**. May 31st, 2009. – <http://tibetwebdigest.com/2009/05/>

Maconi Lara. One Nation, Two Discourses: Tibetan New Era Literature and the Language Debate // **Modern Tibetan Literature and Social Change** / Ed. by Lauran R. Hartley and Patricia Schiaffini-Vedani. Durham and London, 2008.

Norbu Jamyang. Tibetan resistance movement and the role of the C.I.A. // **Resistance and Reform in Tibet** / Ed. by Robert Barnett and Shirin Akiner. London, 1994; Delhi, 1996.

Norbu Jamyang. **The Mandala of Sherlock Holmes: The Adventures of the Great Detective in India and Tibet**. New-Delhi, 1999.

Norbu Jamyang. **Sherlock Holmes: The Missing Years**. New-York, 2001.

Norbu Jamyang // **About AMI** (Amnye Machen Institute). – <http://www.amnyemachen.org/about/people.html>

Norbu Jamyang // **Wikipedia**. The Free Encyclopedia. – https://en.wikipedia.org/wiki/Jamyang_Norbu

Schiaffini Patricia. Changing Identities: The Creation of ‘Tibetan’ Literary Voices in the PRC // **Contemporary Tibetan literary studies: PIATS 2003: Tibetan studies: proceedings of the tenth seminar of the International Association for Tibetan Studies, Oxford 2003** / Ed. by Steven J. Venturino. Leiden, 2007. (Brill’s Tibetan Studies Library, vol. 10/6).

Shakya Tsering. Introduction // **Muse India**. Issue 69: Sep. – Oct. 2016. – <http://www.museindia.com/featurecontent.asp?issid=57&id=5138>

Tenzin Dickie. Tibetan Resilience: an interview with Jamyang Norbu // **Apogee Journal**. Sep. 21st, 2015. – <http://apogeejournal.org/2015/09/21/tibetan-resilience-an-interview-with-jamyang-norbu/>

Venturino Steven J. Where Is Tibet in World Literature? // **World Literature Today**. Vol. 78, Issue 1. Jan. – Apr. 2004. – http://college.holycross.edu/projects/himalayan_cultures/2011_plans/smorriso/images/tibetinworldlit.pdf

Venturino Steven J. Introduction: Approaching Contemporary Tibetan Literature // **Contemporary Tibetan literary studies: PIATS 2003: Tibetan studies: proceedings of the tenth seminar of the International Association for Tibetan Studies, Oxford 2003** / Ed. by Steven J. Venturino. Leiden, 2007. (Brill’s Tibetan Studies Library, vol. 10/6).